

УДК 82. 02

ТРАКТУВАННЯ РЕАЛІЗМУ ЛІДІЄЮ ГІНЗБУРГ

Костянтин Олексійович Титянін

konstantin-tityanin@yandex.ru

Кандидат філологічних наук, доцент

*Кафедра слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Вул. Огієнка, 61, 32300, м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Анотація. Стверджується, що розуміння реалізму Лідією Гінзбург істотно виходить за межі принципу соціально-психологічного детермінізму. Про це свідчить її теза про „поетику не визначеного наперед” у реалізмі, її розуміння монізму реалістичного світу як функціональної категорії, як настанови на пояснення світу в ключі, що не суперечить позитивістській картині світу. У цьому ж ряду стоїть і її положення про „невибірковість” реалізму. Це розглядається в статті як прояв загальної літературознавчої тенденції до розширення кола явищ, які можуть бути охоплені реалізмом. Усе це свідчить про актуальність концепції реалізму Лідії Гінзбург.

Ключові слова: реалізм, аналіз, Лідія Гінзбург.

В. М. Маркович, намагаючись переосмислити сприйняття реалізму в літературознавстві радянської доби, вказує лише на такі тогочасні постаті, як Лідія Гінзбург та Григорій Гуковський. Цей його вибір має приблизно такий сенс: на полеміку заслуговують не явно хибні трактування реалізму (наприклад, праці П. А. Ніколаєва або С. М. Петрова), а погляди значних вчених. З такою неявною оцінкою можна погодитись, але як же тлумачить В. М. Маркович концепцію реалізму Лідії Гінзбург? Вона, як можна зрозуміти з його статті, зводиться до принципу соціально-історичного, соціально-психологічного детермінування [5, с. 26, 28]. Однак сама Гінзбург формулює основну тезу своєї концепції інакше. Логіку реалізму, на її думку, найкраще відбиває „поетика не визначеного наперед” („поэтика непредустановленного”), що виявляється на всіх рівнях твору: тематичному, жанровому, сюжетному, словесному [2, с. 63].

З цього видно, що Маркович визначає поетику реалізму за типом змісту, а Гінзбург – за способом організації змісту, і цей її формалізований підхід встановлює більш широке річище для змісту. Марковичу доводиться уточнювати зміст того, що він -

називає реалізмом: зазначати, що реаліст відбиває не лише реальність суспільного і приватного життя, а ще й прагнення до „граничних” сутностей людини, всесвіту [5, с. 28]. Такі уточнення залежать від того культурного контексту, в якому вони робляться. А от формальний принцип реалістичної поетики, визначений Гінзбург, – більш широке узагальнення, якому соціальна й біологічна зумовленість поведінки людини не суперечить, а сприймається як прояв пізнання, динаміки думки.

Аналіз її підходу, окреслення його смислових перспектив і становить мету даної статті.

Одним з важливих вихідних положень концепції реалізму Гінзбург є її тлумачення „принципової” [2, с. 65] різниці між романтичною та реалістичною „тенденціями мислення”. Цей обраний дослідницею ракурс („тенденції мислення”) дає змогу ставити на одну дошку світоглядні засади романтизму та загальні настанови позитивізму. У романтика, зазначає вона, „емпірична дійсність не лише протистоїть абсолюту, але й постійно з ним співвідноситься <...> Нескінченне недосяжне, неосяжне, але воно наявне і впливає на хід подій” [2, с. 66]. А от позитивістський агностицизм чітко розрізняє пізнаване, яке доступне розумові і відчуттям, і непізнаване, у яке „має доступ лише віра та інтуїція” [2, с. 65]. За цією тенденцією мислення „непізнаване <...> не втручається у тривимірний порядок світу. Емпіричне існує лише за своїми законами” [2, с. 66].

Гінзбург цілком усвідомлює, що ця позитивістська „тенденція мислення” не може бути основою художнього реалізму. Адже реалістичний світ „не розірваний на сфери ідеальну і емпіричну, вищу і нижчу” [2, с. 68], а утворює з них певну єдність. Саме в такому плані, за Гінзбург, можна говорити про монізм реалістичного світу. І монізм цей вона розуміє не як субстанційну ознаку реалістичного світу, а радше як ознаку функціональну: настільки йому притаманна внутрішня смислова напруженість та імпульс до пізнання.

Це видно з пояснень Гінзбург внутрішнього механізму існування суперечливої реалістичної єдності. Пояснює вона цей механізм на прикладі взаємовідношень ірраціональної та емпіричної сфер: ірраціональне існує у реалістичному творі у формі „певного психічного стану, який описується мовою емпіричних закономірностей” [2, с. 66]. Далі Гінзбург застосовує цей реалістичний механізм до аналізу толстовських „пояснень” „душевного досвіду”, і після їх детального розгляду робить уже

узагальнення: у реаліста „будь-який внутрішній досвід, навіть ірраціональний, постає у своїх причинно-наслідкових зв'язках” [2, с. 67].

Цей її висновок ми б скорегували так: у реаліста будь-який внутрішній досвід, в тому числі ірраціональний, постає у таких причинно-наслідкових зв'язках, які не гарантують встановлення причин і тому певною мірою залежать від сфери ірраціонального. Про яку залежність у цьому випадку можна вести мову? Сама настанова на причинно-наслідкове „пояснення” тут не відкидається й не змінює своєї суті, однак через те, що суб'єкт пізнання мусить задовольнятися варіативним, приблизним знанням, змінюється те, що Гінзбург називає „мовою” емпіричних закономірностей. В цьому і полягає опосередкований вплив сфери ірраціонального. (Зауважимо, що це свідчить про зменшення жорсткого, „принципового” протиставленні романтизму і реалізму, на чому наполягала Гінзбург, адже романтичне „нескінченне” стає в такій спосіб „наявним” у реалістичному творі і до певної міри „впливає на хід подій”; а в принципі думку про спільність романтизму і реалізму сучасні теоретики доводять аж до ризикованого їх нерозрізнення в межах „парадигми художності”, яку називають „романтизмом””, або, більш узагальнено, „креативізмом” [8. с. 92–100]).

Щоб показати зміну „мови емпіричних закономірностей”, відштовхнемося від прикладу самої Гінзбург. Вона досить переконливо продемонструвала, що все ірраціональне у передсмертному стані Андрія Болконського (роман „Війна і мир”) стає завдяки толстовським „поясненням” вже не потойбічним явищем, а фактом „цього світу” [2. с. 66–67]. Слово „пояснення” Гінзбург пише в даному разі курсивом, підкреслюючи його важливість для світосприйняття Льва Толстого. Це і справді дуже суттєва властивість толстовського реалізму, але беззастережно застосувати її до всієї його творчості не можна. Адже після „Війни і миру” в романі „Анна Кареніна” „пояснююча” сила Толстого змінюється, причому зміни ці важко охарактеризувати в системі „зменшення – збільшення”, адже це якісні зміни (пор. характеристику підвищеної складності цього роману у статті О. В. Сливицької [7]). Основний аналітичний, „пояснюючий”, принцип нібито лишається у Толстого тим самим, і письменник навіть демонструє його підсилення (наприклад, опис „потoku свідомості” в цьому плані – збільшення інформації про внутрішній стан людини). Але складність усього того змісту, який Толстой

намагається художньо перетворити у своєму романі, підштовхує його ще й до зміни характеру „пояснень”. Значну їх частину автор вимушений віддати читачеві (абстрактному), а не брати на себе, як він звик це робити досі. Читач „Анни Кареніної”, за задумом Толстого (лист до С. А. Рачинського від 27 січня 1878 р.), повинен сам зіставляти зміст двох „романів” у цьому творі – „роману Анни” та „роману Левіна”. Звідси – важливість аспекту макрокомпозиції в цьому творі як свідчення зміни мови толстовських „пояснень”. Толстой-організатор оповіді відкрито відокремлює „романи” один від одного і цим порушує звичайний для нього „суцільний”, „плинний” („сплошной”, „текучий”) характер зображення. На фоні „Війни і миру”, де саму множинність персонажів та сюжетних ліній можна зрозуміти як своєрідний прояв толстовської „плинності”, в романі „Анна Кареніна” значущими стають і простий композиційний паралелізм „романів”, і структурно-смілова відсутність таких слів, як „а в цей час ...”, при переході від одного „роману” до другого. Завдяки цьому неможливо передбачити характер зіставлення читачем цих „романів”, що певною мірою знімає звичний для Толстого його владний „монологізм” (М. М. Бахтін).

Такі зміни у „мові емпіричних закономірностей” – свідчення збільшення діапазону тих суперечностей, які притаманні моністичному реалістичному світові. Сама ж Гінзбург узагальнено визначала цей реалістичний світ як „єдине, хоча й суперечливе ціле” [2, с. 68].

Ми б сказали, що реалістичне „єдине ціле” є необхідно суперечливим. Але мова тут повинна йти не про таку суперечливість, яка взагалі знищує можливість існування будь-якого явища. Це лише на думку В. Руднева (і також М. Бойка [1]) термін „художній реалізм” зовсім „не описує ніякої специфічної області художнього досвіду” [6, с. 192–193], тому що містить у собі внутрішню суперечність: у ньому „напрямок художнього вимислу визначається через поняття реальність, яке протистоїть вимислу” [6, с. 189]. Таке формулювання правильно описує тільки суто логічний бік відношень вимислу й реальності. Однак Руднев намагається подати цю думку як підсумкове судження про реалізм. Між тим, нез’ясованим у нього лишається головне питання про те, чому власне явище із такою внутрішньої суперечливістю не може існувати? Адже будь-який художній вимисел завжди певною мірою протиставляє себе тому, що сприймається як реальність; до того ж це одна з умов його естетичного відсторонення від реальності, без

чого здійснення вимислу взагалі неможливе. На нашу думку, реалізм є необхідно суперечливим тому, що він спирається на всеохоплюючий (у принципі) аналіз, який не можна обмежити і тому він, так би мовити, підриває стабільність реалізму зсередини.

Щоб пояснити це, ще раз нагадаємо, що настанова реаліста мислити причинно-наслідковими зв'язками не гарантує віднайдення цих причин. Але нагадаємо цього разу для того, щоб зазначити, що з огляду на це змінюється також і роль, питома вага і статус аналізу у реалістичному творі: він вже не службовий засіб для встановлення причинно-наслідкових зв'язків (це завжди проблематично), а процес із самостійною значущістю і цінністю. Таким реалістичний аналіз постає при свідомому прагненні до повноти факторів, що враховуються при викладенні певної „історії”. Звісно, мова йде про умовну повноту, яку утворює не нескінченна кількість факторів, а невичерпність підходів до явищ і можливість інших вимірів для них; а „історія” як результат підбору елементів у будь-якому разі має умовну повноту. Умовну „повноту” реалістичного аналізу утворюють також і свобода від будь-яких заборон, яка невідворотно з'являється при застосуванні нашого „повнофакторного” аналізу (заборон зовнішніх і більш важливих – внутрішніх); і навіть все, що лишається неохопленим аналізом, але усвідомлюється як незадіяний потенціал (наприклад, болісне усвідомлення Бальзаком того, що все життя Франції він все ж не може охопити у своїх творах). При цьому увага до природної, соціально-історичної, психологічної обумовленості явища – лише частина цієї повноти (зазвичай ці фактори вважають конститутивними для реалізму, наприклад, С. Кормілов, автор статті про реалізм у авторитетному енциклопедичному виданні, вважає ці риси єдиними „більш-менш очевидними” [4, с. 862] для цього явища).

У Гінзбург таке „ціле”, на яке спрямований реалістичний аналіз, не є безпосереднім предметом роздумів, але саме до цього веде загальна логіка її міркувань. Про це свідчить її ясно сформульоване положення про „дві найважливіші ознаки реалістичних методів (зазначимо, що мова йде саме про „методи”, а не про єдиний метод реалізму, хоча В. Маркович думку про множинність реалістичних методів розуміє лише як сучасну. – К. Т.): невибірковості, тобто безмежне (в принципі) охоплення явищ дійсності, і своєрідна реалістична сублимація, тобто можливість перетворення будь-яких явищ у соціально-моральні та естетичні цінності” [2, с. 68]. По суті, дослідниця говорить тут про

відкриття реалізмом особливого роду нескінченності (або про „ціле”, взяте в ракурсі нескінченності), і пов’язує її художнє освоєння з уже згаданою „поетикою не визначеного наперед”. Ця її формула реалістичної поетики не розкриває однак механізму художнього осягнення „нескінченності”. Ми вважаємо, що таким механізмом і є аналіз, що прагне до повноти усвідомлюваних факторів. Аналіз такого роду – не єдиний, а лише найбільш доречний у цьому випадку засіб для специфічно реалістичного художнього засвоєння нескінченності (для реаліста це єдиний вже готовий і не переобтяжений традиційністю засіб). Зрозуміло, що при цьому існує небезпека розвитку аналізу в напрямку дурної нескінченності „заглиблення” або „розширення” і втрати при цьому художності. Але опирається цьому сама природа аналізу, яка невіддільна від синтезу в науковому і, тим більше, в художньому планах. І художня цілісність (твір) не може якось обмежити аналіз, не спотворивши при цьому самої себе. Можна сказати, що такий аналіз і художнє ціле іманентні один одному.

Подібне розуміння ролі і статусу аналізу залишається поза увагою Гінзбург, і це можна показати на такому прикладі. Гінзбург чудово усвідомлює, що реалізм, як і будь-яке мистецтво, не може уникнути формалізації, перетворення на шаблон і досить детально описує ці процеси [2, с. 69–77]. Здавалося б, це перекреслює значущість її головної тези про реалістичну „поетику не визначеного наперед”, однак вона впевнено говорить зовсім не про омертвіння реалізму, а про його „дуже інтенсивний” [2, с. 80] вплив на модерністську і навіть на авангардистську літературу ХХ століття. Чому? У Гінзбург немає чіткої відповіді. А те, що можна назвати її опосередкованою відповіддю, має суперечливий характер. Мова йде про її трактування творчості Чехова. Цей письменник, справедливо зауважує вона, унікав персонажів, що встигли стати традиційними у реалістів ХІХ століття, і саме тому (і в такий спосіб) зміг відобразити мінливу і нестабільну дійсність кінця цього століття. Але ж хіба це свідчить про те, що реалізм має якусь надзвичайну здатність долати невідворотність власного олітературення? Ні, адже Гінзбург і сама визнає, що Чехов досяг цього за рахунок того, що став напівмодерністом [2, с. 79].

З цього можна зрозуміти, що у Гінзбург залишився невизначеним механізм опосередкування, що забезпечував би природний рух від реалізму до модернізму. На нашу думку, таким механізмом і може бути той реалістичний аналіз, про який ми ведемо мову. Адже аналітизм – спільна риса реалізму й модернізму.

Щоправда, для модернізму реалістична „всеохопність” аналізу виглядає вже мало не наївністю, і він надає перевагу різним формам загострення аналізу – інтенсивності (наприклад, у Д. Джойса, який поєднує її зі свідомою екстенсивністю), мінімалізму (наприклад, у Е. Хемінгуея).

Зазначимо також, що настанова Лідії Гінзбург на усвідомлення принципу існування художнього „цілого” у реалістичному творі ставить її на особливе місце в колі зарубіжних літературознавців, яких такий аспект сприйняття реалізму цікавить значно менше. Переважає серед сучасних дослідників реалізму інтерес до того, що в широкому плані можна назвати його епістемологічною природою, тобто до відношень „художній текст – реальність (те, що вважають реальністю)” (коротко про це див.: [9, с. 312–314]). Показово, що навіть автор академічної праці про реалізм у англійській літературі ХІХ століття Філіп Девіс ставить собі за мету дослідження „потенційно хибної вторинної індивідуальної свідомості, що виникає внаслідок тривожної соціальної необхідності „перебувати” у сучасній ситуації” [10, с. 9–10]. Такий підхід – сучасна версія позиції радянських літературознавців, що виходили з положення про залежність свідомості письменника від суспільно-економічних відносин. Звісно, версія ця виростає вже на іншому ґрунті: враховує досягнення і аналітичної філософії, і філософії постмодерну. Але в контексті теми даної статті вона корелятивна тому ж таки принципу соціально-історичного детермінування у реалізмі, який ми полемічно зіставляємо з позицією Гінзбург.

Зазначимо, що деякі аспекти художнього цілого в їх зв’язку із характером реалістичного пізнання все ж характеризуються західними дослідниками. Але характеризуються радше через необхідність повноти опису, ніж через їх важливість для розуміння природи реалізму. Так, той самий Ф. Девіс у праці про вікторіанський реалізм досить повно описує сферу його тем і проблем (це відносини суспільства і особистості, суперечливість вимог ринку та моралі, форми і функції демократії, наявність або відсутність Бога і мети людського життя [10, с. 9]). Можна відзначити також тенденцію до розширення кола явищ, які розглядаються дослідниками у реалістичному творі. Ян Ватт свого часу запропонував термін „формальний реалізм”, який називав так через те, що він не був прив’язаним до наперед визначеного підходу, а був імітуванням життя відповідно до процедур виявлення і відтворення правди, які прийняті у філософському реалізмі (мова в нього йде про філософію Декарта і Локка). Поєднання цих процедур

забезпечує, на його думку, справжню свободу, необмеженість у передачі досвіду [12, с. 31–32]. Але сучасному американському досліднику Майклу Зайделю така свобода передачі досвіду видається вже недостатньою через те, що Ватт не враховує необхідність відтворення ще й „психологічних схильностей”, які формують наш досвід [11, с. 212].

Більш широкого філософського змісту цій тенденції до розширення кола явищ у реалістичному творі намагався надати відомий український дослідник Д. Затонський. Він прямо вів мову про „ціле” як специфічну настанову реалізму і пропонував розуміти реалістичне „ціле”, „все”, спираючись на „всеєдність” В. Соловйова. За словами Затонського, тільки „все” можна визнати реальним, адже „життя неоднозначне, мінливе; з нього нічого вийняти не можна, якщо не хочеш, щоб воно застигло, та ще у нату́жній позі” [3, с. 275]. А через те, що охопити „все” неможливо, „найпершою ознакою” реалізму потрібно, на його думку, визнати „сумнів” [3, с. 275]. Затонський не ставив перед собою завдання з’ясувати, як можуть поєднуватися антипозитивістський у трактуванні В. Соловйова характер „всього” (він осягається не стільки розумом, скільки вірою та інтуїцією) і позитивістська (в широкому смислі) орієнтація на „сумнів”.

Якоюсь мірою на це питання відповідає наше розуміння аналізу, спрямованого на „все” у реалістичному творі. А спирається ця думка значною мірою на реалістичне „ціле” у трактуванні Лідії Гінзбург.

1. *Бойко М.* По ту сторону реализма и антиреализма [Электронный ресурс] / М. Бойко // Российские литературоведы и творческий метод Достоевского. – 2010 (22 июля). – Режим доступа : http://exlibris.ng.ru/kafedra/2010-07-22/4_dostoevsky.html.
2. *Гинзбург Л.* О литературном герое / Л. Гинзбург. – М. : Сов. писатель, 1979. – 222 с.
3. *Затонский Д. В.* Реализм – это сомнение? / Д. В. Затонский. – К. : Наук. думка, 1992. – 276 с.
4. *Кормилов С. И.* Реализм / С. И. Кормилов // Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. А. Н. Николюкина. ИНИОН РАН. – М. : НПК „Интелвак”, 2003. – С. 858–863.
5. *Маркович В. М.* Вопрос о литературных направлениях и построение истории русской литературы XIX века / В. М. Маркович // Известия РАН. – Серия лит. и яз. – М., 1993. – Т. 52. – № 3. – С. 26–32.

6. Руднев В. П. Прочь от реальности: Исследования по философии текста [Электронный ресурс] / В. П. Руднев. – М. : Аграф, 2000. – 432 с. – Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/cultur/rudnev_vadim_get_out_of_reality.htm.
7. Сливицкая О. В. О многозначности восприятия „Анны Карениной” / О. В. Сливицкая // Русская литература. – 1990. – № 3. – С. 34–47.
8. Теория литературы : учебное пособие : в 2 т. / под ред. Н. Д. Тамарченко. – Т. 1: Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика / Н. Д. Тамарченко, В. И. Тюпа, С. Н. Бройтман. – М. : ИЦ „Академия”, 2004. – 512 с.
9. Титянин К. А. О принципах реализма в статьях „Википедии” / К. А. Титянин // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. – Вип. 30. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2012. – С. 312–316.
10. Davis P. The Victorians / P. Davis // The Oxford English Literary History. – Volume 8: 1830-1880. – New York : Oxford University Press, 2002. – 648 p.
11. Seidel M. The Man Who Came to Dinner: Ian Watt and the Theory of Formal Realism / Michael Seidel // Eighteenth-Century Fiction. – 2000. – Vol. 12: Iss. 2. – Article 5. – P. 202–212.
12. Watt I. The Rise of the Novel: Studies in Defoe, Richardson and Fielding / I. Watt. – Berkeley : University of California Press, 1957. – 330 p.

ТРАКТОВКА РЕАЛИЗМА ЛИДИЕЙ ГИНЗБУРГ

Константин Алексеевич Титянин

konstantin-tityanin@yandex.ru

Кандидат филологических наук, доцент

Кафедра славянской филологии и общего языкознания

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко

Ул. Огиенко, 61, 32300, г. Каменец-Подольский, Украина

Аннотация. Утверждается, что понимание реализма Лидией Гинзбург существенно выходит за рамки принципа социально-психологического детерминизма. Об этом свидетельствует ее тезис о „поэтике непредрежденного” в реализме, ее понимание монизма реалистического мира как функциональной категории, как установки на объяснение мира в ключе, не противоречащем позитивистской картине мира. В этом же ряду стоит и положение о „неизбирательности” реализма. Это рассматривается в статье как проявление общей литературоведческой тенденции к расширению круга явлений, которые могут быть охвачены реализмом. Все это свидетельствует об актуальности концепции реализма Лидии Гинзбург.

Ключевые слова: реализм, анализ, Лидия Яковлевна Гинзбург.

THE REALISM INTERPRETATION ACCORDING TO LIDIIA GINZBURG

Kostiantyn Tytianin

konstantin-tityanin@yandex.ru

*Slavonic philology and general linguistics sub-faculty
Kamenets-Podolsky national Ivan Ohienko university
Ohienko Street, 61, 32300, Kamenets-Podolsky, Ukraine*

Abstract. The realism conception in the articles of L. Ginzburg is founded on social-psychological determinism in opinion of V. Markovich. The author of this article polemizes with Markovich and affirms that Ginzburg's realism conception is out of these proportions. At first, in Ginzburg's research the point at issue is about "the poetics of unpredetermined" (about the poetics of not determined previously artistic devices) and the customized contexts in realistic texts.

The researcher marks that a realist cannot designate the narrative events, characters and the word (its referential and style characteristics) according to tradition. Secondly, Ginzburg treats the realistic world's "monism" not as substantial, but as functional category, "monism" for her is only adjustment for explanation of the world in the key, that is not antilogous for the positivistic world picture.

However, the thesis of Ginzburg that "the irrational experience appears for a realist always in cause-and-effect relationships" requires the specification. In opinion of the author of this article, a realist cannot guarantee that "reasons" will be determined. In connection with this aspect the role of analysis changes in realism: it is not a cognition tool yet, but a process with independent significance and validity. This feature brings together realism and romanticism, although Ginzburg insists on its essential differentiating.

Thirdly, Ginzburg uses a thesis of realism "non selectiveness". It is examined in the article as the demonstration of general literary tendency to extension of phenomena circuit which can be embraced by realism. In this plan Ginzburg is compared with D. Zatonskiy, V. Markovych, P. Davis and M. Seidel, who specifying "formal realism" of I. Watt. All these facts proclaim the applicability of Lidiia Ginzburg realism conception.

Key words: Realism, analysis, Lidiia Ginzburg.

References

1. Boiko M. *Po tu storonu realizma i antirealizma. Rossiiskie literaturovedy i tvorcheskii metod Dostoevskogo* [On the another side of realism and anti-realism. Russian theorists of literature and constructive method of Dostoevsky], 2010. Available at: http://exlibris.ng.ru/kafedra/2010-07-22/4_dostoevsky.html (accessed 22 July 2011). (in Russian).
2. Ginzburg L. *O literaturnom geroe* [About fictitious character]. Moscow, 1979, 222 p. (in Russian).

3. Zatonskii D. V. *Realizm – eto somnenie?* [Is realism irresolution?]. Kyiv, 1992, 276 p. (in Russian).
4. Kormilov S. I. Realizm [Realism]. In: *Literaturnaia entsiklopediia terminov i poniatii*. Moscow, 2003, pp. 858–863. (in Russian).
5. Markovich V. M. Vopros o literaturnykh napravleniakh i postroenie istorii russkoi literatury XIX veka [The question of literary schools and Russian literature history construction of XIX century]. *Izvestiia RAN. Serii literatury i iazyka*. Moscow, 1993, vol. 52, no. 3, pp. 26–32. (in Russian).
6. Rudnev V. P. *Proch' ot real'nosti: Issledovaniia po filosofii teksta* [Over with reality: investigation of the text philosophy]. Moscow, 2000, 432 p. Available at: http://yanko.lib.ru/books/cultur/rudnev_vadim_get_out_of_reality.htm (accessed 1 February 2012). (in Russian).
7. Slivitskaiia J. V. O mnogoznachnosti vospriiata "Anny Kareninoii" [About the polysemy (richness) of Anna Karenina perception]. *Russkaia literatura*, 1990, no. 3, pp. 34–47. (in Russian).
8. *Teoriia literatury: Uchebnoe posobie*. [Literary theory]. Moscow, 2004, vol. 1, 512 p. (in Russian).
9. Titianin K. A. O printsipakh realizma v statiakh "Vikipedii" [About realism principles in "Wikipedia" articles]. *Naukovi pratsi Kam 'ianets'-Podil's'kogo natsional'nogo universitetu imeni Ivana Ogiienka: Filologichni nauki*, 2012, no. 30, pp. 312–316. (in Ukrainian).
10. Davis P. The Victorians. In: *The Oxford English Literary History*. Volume 8: 1830–1880. New York, 2002, 648 p.
11. Seidel Michael. The Man Who Came to Dinner: Ian Watt and the Theory of Formal Realism. *Eighteenth-Century Fiction*, 2000, vol. 12, iss. 2, article 5, pp. 202–212.
12. Watt I. *The Rise of the Novel: Studies in Defoe, Richardson and Fielding*. Berkeley, 1957, 330 p.

Suggested citation

Tytianin K. Traktuvannia realizmu Lidiieiu Hinzburh [The realism interpretation according to Lidiia Ginzburg]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2013, no. 87, pp. 154–164. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 18.02. 2013 р.